

Fodor László

Imre Sándor

(1877–1945)

Imre Sándor a legjelentősebb magyar pedagógiai gondolkodók közé tartozik. Mint szakíró, egyetemi tanár és művelődéspolitikus szolgálta a magyar neveléstudományt figyelemre méltó módon. Hódmezővásárhelyen született, de egyetemi tanulmányait részint Kolozsváron, részint pedig a németországi Heidelbergben, Lipcsében, Jénában és Berlinben végezte. Kezdetben német–magyar szakos tanárként dolgozott a kolozsvári református kollégiumban, majd 1898-ban megvédi doktori tézisét (aminek központi témája Eötvös József művelődéspolitikája volt). Egyetemi magántanárrá 1904-ben habilitálták a kolozsvári egyetemen (a magyar neveléstörténet tárgykörében). A későbbiekben, 1908-tól 1918-ig a budapesti Paedagogium-ban, a polgári iskolai tanárképző intézetben ad elő pedagógiát és filozófiát, majd az intézet igazgatójává nevezik ki. Közben, 1912-ben a budapesti egyetemen is elnyeri a magántanári képesítést. 1918 és 1919 között a vallás- és közoktatásügyi minisztériumban helyettes államtitkári funkciót töltött be. 1925-től az időközben Szegedre költöztetett kolozsvári egyetem tanára lesz, ahol a pedagógiai tanszék vezetésével bízzák meg. Itt kilenc évet tölt, ezután, 1934-ben újra Budapesten találjuk, ahol a Műszaki és Gazdaságtudományi egyetem pedagógiai intézetének vezetőjévé nevezik ki, és ahol gyakorlatilag élete végéig fáradhatatlanul dolgozott.

Imre Sándor tudományos pedagógiai érdeklődése széles ívben terjedt ki a pedagógiai valóság legváltozatosabb területeire, a családi neveléstől a kisdedovó intézményeken és az iskolai oktatáson keresztül, a népiskolák kérdéséig, valamint a tanító- és tanárképzésig, végül pedig a magyar nevelés történetéig. E területek vonatkozásában jelentős és változatos munkásságot fejtett ki, hisz oktatott, előadásokat tartott, számos egyesületben és társaságban tevékenykedett, egyetemi tanszékeket irányított és szervezett, tudomány-népszerűsítő cikkeket írt, a „Magyar Pedagógia” című folyóiratot szerkesztette, tanulmányokat és könyveket publikált. Pedagógiai elképzeléseinek alapfogalma és vezéreszméje a „nemzetnevelés” volt. Abból indult ki, hogy a nemzet, a szó legtagább értelmében, az egyes egyéneknek éppen az egymáshoz és egy helyhez tartozás érzéséből, illetve az egymásra utaltság élményéből és tudatosításából fakadó lelki-szellemi egysége. Az emberi közösségnek az a jellegzetes típusa, amelyben az egyes egyén önnön emberi mivoltát teljesen kifejtheti és megélheti, illetve amelyben a legjobban kibontakozhat és a legsikeresebben érvényesülhet. Ennek a nemzetértelmezésnek a síkján Imre Sándor úgy vélte, hogy az a nevelés lehet

igazán fontos, amely egyfelől a nemzet körében folyik, másfelől pedig a nemzetre hat pozitívan vissza, illetve amely a közösség minden egyes tagjának kifejlődésére nyújt megfelelő körülményeket. A jó nevelés ezek szerint csakis az lehet, amelyik nemcsak az egyes növendékek fejlődésére hat, hanem – nyilván azon keresztül – az egész társadalom életére és annak jó irányban történő alakulására is. Az ily módon elképzelt nevelésnek nyilván a közösség jellegzetes sajátosságaiból, illetőleg a nemzet specifikus értékeiből és életéből kell fakadnia. Ebben az értelemben a nevelés a közösség, a nemzet életével szükségszerűen együtt járó központi jelentőségű tevékenységnek mutatkozik. Tulajdonképpen minden „észszerű, tudatos nevelés mindig nemzeti”, hisz talán nem létezhet olyan nevelés, amelyben valamilyen mértékben ne érvényesülnének nemzeti elemek. A legfontosabb azonban az, hogy a nevelés történjen a nemzet körében, és hasson vissza a nemzetre. Egy ilyen nemzetközpontú felfogás viszonylatában föltétlenül meg kell említenünk azt a pozitív ténytet, hogy Imre Sándor nemzetnevelési eszméje cseppet sem hajlott a szélsőséges nacionalizmus irányába. Minden bizonnyal ma is értékes gondolatot képvisel azon elképzelése, melynek megfelelően a nevelésnek mindig és mindenütt a nemzet adja meg az alapot és a szükséges keretet, ugyanis mind a nevelők, mind pedig a növendékek egyaránt a nemzet tagjai. A nevelés – amennyiben az emberek kulturális minőségét növeli – egyszersmind a nemzet életébe avatkozik be, és a nemzet tagjait olyanná óhajtja formálni, amilyen emberekre az adott szociális, gazdasági és kulturális viszonyai között szüksége van. Így tehát a nevelésnek minden szintjét és formáját, mint ahogyan minden nevelőt is a nemzeti tudatosság kell jellemezzen.

Imre Sándor szerint a korabeli magyar nevelés válságos állapotát csakis a sajátosan magyar értékekbe gyökerező nemzeti irányultságú nevelés képes jó irányban megváltoztatni. Ez a nevelés az egyén teljes körű, azaz testi, értelmi és erkölcsi fejlesztését próbálja segíteni. Itt jól látható, hogy a neves magyar pedagógus a nevelés alapvető feladatait egyfajta sorrendbe rendezi, és a klasszikus testi, értelmi és erkölcsi nevelésben állapítja meg.

A nevelés konkrét megvalósítását az általa elképzelt egyéni fejlődési szakaszok függvényében látta lehetségesnek. Úgy vélte, hogy a gyermeki fejlődésnek három alapvető szakasza van. Az első szakaszban kialakul az ember egyénisége, azaz megjelennek a másoktól megkülönböztető testi jegyek és szellemi vonások. A második szakaszban kifejlődnek az egyén cselekvésének kiváló ösztönzői, motívumai, így például kialakul a jellem. A fejlődés harmadik szakaszában azokat a fejleményeket találjuk, amelyek a jellem fokozatos letisztulását produkálják. Ez a letisztulási folyamat is három fokozatból áll, melynek megfelelően a jellem tekintetében az emberek három minőségi csoportra oszlanak.

Az első csoporthoz azok tartoznak, akiknek cselekvését és aktivitását, mint ahogyan mindennemű megnyilvánulását alapvetően az ösztönök, a pillanatnyi szükségletek, valamint az alsóbb rendű érzelmek és érdekek kormányozzák. Ezek az egyének csak önmagukkal törődnek, csak a kellemes dolgokat és helyzeteket keresik, mindig önös érdekeiket akarják érvényre juttatni. Ez Imre Sándor szerint az érzékiség, az önzés vagy az úgynevezett hedonizmus foka. A második csoportba tartozók már tudatosítják, hogy egy közösséghez tartoznak, hogy másokra is tekintettel kell lenniük, valamint hogy a társadalmi életet fenntartó szabályokat és normákat minden áron be kell tartaniuk. Ezek az egyének tehát eleget kívánnak tenni a közösség életét szabályozó normáknak és törvényeknek, engedelmeskedni óhajtanak a közösség vezetőinek. Imre Sándor szerint ez az alárendeltség, a kényszerű alkalmazkodás vagy az úgynevezett utilizmus foka. A harmadik csoport tagjai már a személyes meggondolások, elvek és elhatározások függvényében járnak el a különböző élethelyzetekben. Ezek az egyének is sikeresen alkalmazkodnak a közösség elvárásaihoz, azonban már nem csupán a külső kényszerítő hatások és fórumok alapján, hanem a belső személyes indíttatások, elkötelezettségek és meggyőződések révén is. Számukra is fontos a beilleszkedés, de elsősorban nem azért, hogy valamely szabályt vagy törvényt nehegy megsértsenek, hanem azért, hogy saját elképzeléseiket és céljait sikeresen teljesítsék, és ezzel mintegy a saját közösségüket is szolgálják. Ez a szándékos és sajátos alkalmazkodás, az idealizmus, illetve az egyéni autonómia foka. Az erre a magas fokra kifejlődött egyén tehát már bejárta a fejlődés teljes vonulatát, hisz nemes egyéniséggel és erkölcsös jellemmel rendelkezik. Imre Sándor szerint ez az egyéni fejlődésnek a legmagasabb (maximális) szintje, azaz nem egyéb, mint a teljes mértékben kibontakozott személyiség, a kiművelt és közösségi beállítódású ember. Az erre a szintre kifejlődött személy sajátos viselkedésével, cselekvéseivel és értékeivel képes jelentős mértékben gazdagítani nemcsak önmaga személyiségét és életét, hanem szűkebb-tágabb közösségi környezetét is, végső soron a tágabb sajátos lelki közösséget, a nemzetet is.

Imre Sándor széles körű publikációs tevékenységet is folytatott. Fontosabb művei közül ezennel az alábbiakat emeljük ki:

- *Nemzetnevelés. Jegyzetek a magyar művelődési politikához.* Ajtai K. Albert Könyvnyomdája, Kolozsvár, 1912.
- *A magyar nevelés körvonalai.* Tizenkét dolgozat. Stark Ferenc Könyvnyomda, Budapest, 1920.
- *A családi nevelés főkérdései. Bevezetés a szülői gondolkodásba.* Studium, Budapest, 1925.

- *Neveléstan. Bevezetés az iskolai nevelés munkájába.* Studium, Budapest, 1928. (Ennek a kötetnek a hasonmás kiadása 1995-ben jelent meg Budapesten, az Országos Pedagógiai Könyvtár és Múzeum gondozásában).

Eddigi fejtegetéseink alapján arra következtethetünk, hogy Imre Sándor tudós irányultságú példamutató pedagógus volt, aki eredeti gondolkodásról és kiváló tudományos munkásságról tett tanúbizonyságot. Nagy érdeme, hogy mind elméleti, mind gyakorlati pedagógiai tevékenységében egyrészt újító szellemet promovált, másrészt pedig messzemenően számolt a nemzeti szempontokkal, valamint a társadalmi élet kihívásaival. Azon általános elképzelése, miszerint a nevelés a társadalom fejlődésének kiemelkedő tényezőjévé válhat, hogy a nemzetnevelés megvalósításának szándéka megegyezik az önrendelkezés és a demokrácia követelményeivel, többek között azzal a szociális elvárással, mely szerint a társadalom minden tagja a testi és a szellemi fejlettségének lehető legmagasabb szintjére érkezen el, meglehetősen korszerű és minden bizonnyal ma is aktuális.